

man veg heller ikke tilbage for at lade franske skibe sejle under neutralt flag. Hertil kommer mange interessante bidrag til oplysning om forhold af mere almen karakter: handelstraktater, fragt, forsikring, varepriser osv.

Om udgiverprincipperne er det for tidlig at give nogen endelig dom, saa længe det afsluttende bd. 2 ikke foreligger; her maa man i det mindste vente en udførlig indledning og kommentar samt registre. Foreløbig har udgiveren ikke givet benytteren nogen vejledning af betydning. Ved hver indberetning angives blot afsender og modtager; men hvorfor ikke ogsaa en kort regest? Og hvorfor har udgiveren ikke tilføjet de rigtige navne, naar den franske gesandt har forvansket dem, som det hyppigt er tilfældet; udraabstegn er ikke tilstrækkeligt. Ved mange breve angives det, at de »delvis« eller »for største delen« er skrevet i chiffer med vedføjet opløsning, men hvorfor faar vi ikke nøjagtig besked om, hvilken del der skulde holdes hemmelig. Endelig en sidste indvending; titelen angiver, at der kun er medtaget breve vedrørende Norge. Princippet synes at være, at der medtages alle breve, hvor Norges navn nævnes eller norske forhold berøres, og indberetningerne aftrykkes da fuldstændig, selv om hovedparten angaar rent danske forhold. Hvor mange breve der er udeladt, kan ikke afgøres, men ofte henvises der, direkte eller indirekte, til breve, der ikke findes blandt de aftrykte. Som udgiveren andetsteds gentagne gange har bemærket, er det ugørligt at skille den danske og den norske handelspolitik fra hinanden i fællestiden; det vilde have været naturligt, om Danmark og Norge kunde være blevet enige om en fælles og fuldstændig udgave.

Aksel E. Christensen.

I et foredrag om *Navigasjonsakten av 1651, dens forutsetninger og nærmeste formål*, holdt i Det norske Videnskaps-Akademi i Oslo og trykt i dettes skrifter (Avh. II Hist.-fil. kl. 1934. No. 2), har professor Oscar Albert Johnsen givet et elegant og overbevisende skoleeksempel, der viser hvor ganske anderledes sikre den moderne eksakte handelshistories resultater er i sammenligning med dem, de gamle forskningsmetoder førte til, fordi de næsten udelukkende byggede paa handelstraktater, forordninger og lignende materiale, der fortrinsvis udtrykte politikens maal.

Enhver er indpodet med den forestilling, at navigationsakten af 9. okt. 1651 har været den afgørende aarsag til Englands senere stormagtsstilling indenfor søfarten. Men denne søfartslov er i virkeligheden kun een blandt mange, og prof. Johnsen viser nu,

at den tilvante opfattelse er af temmelig ny dato, især udformet af Adam Smith og Fr. List som den naturlige forklaring paa, at ledelsen indenfor sohandelen i 17. aarh. gik fra nederlænderne til englænderne. Dernæst vises det teoretisk, hvor skadeligt det vilde have været for Englands handel, dersom skibsfarten til da havde været paa fremmede hænder, og der saa pludselig var bleven gennemført et forbud mod denne trafik, og endelig, at akten formelt ikke har nogen aggressiv, men udelukkende en defensiv karakter. Men er nu den moderne professors teorier og beviser mere holdbare end de tidligere? Ja, for selvfølgelig ligger der uomstødelige kendsgerninger til grund for omvurderingen. En gennemgang af de engelske toldregnskaber i 17. aarh. viser nemlig, at hele den økonomiske konkurrencestrid med nederlænderne ved midten af aarhundredet var et tilbagelagt stadium, at England allerede da havde sejret totalt: nederlænderne var praktisk talt trængt ud af skibsfarten paa England. Navigationsakten bekræfter saaledes resultatet af en udvikling, og motivet for dens udstedelse kan derfor kun have været at opretholde den vundne position under de ulykkelige borgerkrigsaar. Selv om toldregnskaberne muligvis aftegner en hurtigere og stærkere vækst end den faktiske, bliver den gavnlige moral dog tilbage: at alene kendsgerninger sætter os i stand til at opstille de rette teorier for en historisk udvikling.

De engelske toldarkiver synes i det hele at være af en overordentlig stor rigdom; men hidtil har de kun været udnyttet i en ganske ringe udstrækning (G. Schanz, Hubert Hall, N. S. B. Gras og Astrid Friis). Særlig betydningsfuldt er det, at der her langt tilbage i middelalderen findes sammenhængende rækker af toldregistre. For at udnytte dette middelalderlige materiale har det økonomiske institut ved Universitetet i London sat et stort arbejde i gang, og den første frugt heraf er blevet et stort cooperativt værk *Studies in English Trade in the Fifteenth Century*, udg. af E. E. Power og M. M. Postan (*Studies in Economic and Social History*, vol. V. London 1933). Afhandlingerne er gennemgaaende af god kvalitet, men giver ikke tilsammen et fuldstændigt tværsnit; saaledes er de vigtigste middelhavsforbindelser kun lejlighedsvis berørt. Af størst betydning er den ledende engelske handelshistoriker H. L. Gray's oversigt over den engelske udenrigshandel 1466—82 (tabellerne findes delvis fra 1399). Resultaterne opstilles i summariske tabeller, og Gray kommenterer ud derfra. Handelens svingninger ses i stadig sammenhæng med den indre og ydre politik; særlig bemærkelsesværdig er den forholdsvis ringe indflydelse, som krigene har haft paa handelens omfang.

Skønt udgiverne selv er opmærksomme paa, at paalideligheds-kvaliteten af toldregistrene kan være diskutabel, har de desværre givet afkald paa at bestemme den, og har i det hele taget fuldstændig undladt at fremstille toldadministrationens metoder og historie, saaledes at læseren er fuldstændig prisgivet, naar Gray drager sine slutninger.

Et vigtigt bidrag til den tidlige kompagnihandel er S. Thrupp's afhandling om *the Grocers of London*, mens W. I. Haward i en interessant studie klarlægger de økonomiske transaktioner mellem huset Lancaster og *the merchants of the Staple*, der gav store laan mod indbringende fordele ved handelslicenser. Betydningsfuld for Norden er en kort og instruktiv fremstilling af Englands forhold til Hansaen, der dog næsten udelukkende holder sig til det gammelkendte stof. Mere selvstændig fremstiller Carus Wilson det pludselige opsving, som den engelske Islands-handel faar i midten af 15. aarh. Fælles for alle forfatterne er den knappe, men klare fremstilling, der kun har til hensigt at redegøre for udviklingen, men holder sig fjernt fra al forloren lærdom, unødvendig pedanteri og formaalsløs polemik.

At det virkelig er nødvendigt at udvise forsigtighed og mistænksomhed ved brug af toldregnskaber som historiske kilder, har den unge norske historiker Johan Schreiner vist ved sin disputats *Nederland og Norge 1625—1650. Trelastutførsel og handelspolitik* (Skr. utg. af Det Norske Vid.-Akad. i Oslo, II. Hist.-fil. kl. 1933, no. 3). Udgangspunktet for undersøgelsen er tvivlen om rigtigheden af de norske toldregnskabers oplysninger om den norske trælasthandel, der iflg. L. J. Vogts og Valborg Sønstevalds undersøgelser skulde være steget til det tredobbelte fra 1620erne til 1647—48. I Holland har Schreiner fundet et ypperligt kontrolmateriale i de protokolførte befragtningskontrakter for sejladsen paa Norge; de viser, at det kolossale opsving i eksporten, der findes udtrykt i det norske toldmateriale, er tilsyneladende og kun skyldes en strengere gennemført kontrol, navnlig efter en forordning af 1632. Dette nyvundne resultat er utvivlsomt rigtigt; men Schreiners dokumentation er i sig selv svag. Da de bevarede befragtningskontraktens antal kun kan udgøre højst 5% af den samlede trafik, er det haabløst at forsøge paa at drage slutninger ud fra deres fordeling paa de hollandske byer og norske ladepladser og deres svingninger fra aar til aar. Derved er bogen kommet til at mangle dybde; tyngdepunktet er forskudt og ligger nu i den redelige og detaljerede fremstilling af den handelspolitiske udvikling og ikke i en analyse af de norske toldregistre og de hollandske notarers protokoller og af hvert materiales fortrin

og mangler. Kun en samarbejdelse af de to kilder giver kendsgerningerne paa fuldt tilforladelig maade, og først derved har vi den nødvendige baggrund for handelspolitikken. Saaledes kunde han sikkert paa forhaand have afvæbnet prof. O. A. Johnsens skarpe opposition (Norsk Hist. Tidsskr. 5. Rk. IX 70 ff.), der forsøgte at give de norske toldregnskaber oprejsning.

Dr. Schreiner har selv karakteriseret sin bog: »den er undertiden nærmest deskriptiv«, men dog »i sin helhet . . . analytisk, mest mulig nøktern og forsigtig«, samt har til hensigt »a gi kjensgjerninger, ikke teorier«. Dette program er kun delvist opfyldt; kendsgerninger er der nok af, men de er ikke indordnet under noget klart helhedssyn, og navnlig hovedtesis: toldregistrenes utilstrækkelighed som kilde, er stedmoderligt behandlet. Ligeledes vilde bogen afgjort have vundet i værdi, om der havde været lagt mere vægt paa det analytiske end paa det deskriptive. Men det er en indholdsrig bog, der viser en stor viden og peger frem mod nye og frugtbare muligheder. Den ukritiske tillid til toldregnskabers værdi som kilde har faaet et grundskud, og der er peget paa et meget vigtigt kontrolmateriale.

Afhandlingen *Die Niederländer und die norwegische Holzausfuhr im 17. Jahrhundert* (i Tijdschrift voor Geschiedenis 49. Jaarg. (1934)), er ikke blot dr. Schreiners resumé af disputatsen; den skildrer i større sammenhæng og mere alsidigt den norsk-nederlandske trælasthandel, og her tager forfatteren fastere om problemerne.

Aksel E. Christensen.

Samuel E. Bring: *Bibliografisk handbok till Sveriges historia* (Sth. 1934) er ikke anlagt paa at give en bibliografisk Fortegnelse over al historisk Litteratur, saaledes som de bekendte Arbejder af Setterwall for Tiden 1875—1900 og fra 1901—20 eller som Erichsens og min Dansk historisk Bibliografi. Dr. Bring har vovet at give sig i Kast med den unægtelig langt vanskeligere Opgave at skrive en ræsonnerende Bibliografi, nøjes med et Udvalg af Arbejder vedrørende Sveriges Historie, men saa til Gengæld give Bedømmelser, rosende eller mindre anerkendende, af de anførte Værker. Det siger sig selv, at man for at paatage sig en saadan Opgave, maa ikke blot kende, men ogsaa have læst Værkerne og vide noget om den Modtagelse, de har faaet, men det skal siges, at Dr. Bring øjensynlig har været den rette Mand til dette Arbejde. Og saa faar man endda hans Bedømmelser ikke som Tilføjelser til enkelte Numre i Bibliografien, men i en fortløbende, sammenhængende Fremstilling, tilmed skrevet i et saa tiltalende Sprog,